

Háztartási munkamegosztás *Azonosságok és különbségek Európában*

Pongrácz Tiborné – Murinkó Lívია

1. Bevezetés

Ismert és gyakran hangoztatott nézet, hogy egy társadalom emancipáltsága a férfi-női bérek egymáshoz viszonyított arányán, valamint a férfiak háztartási munkában, gyermeknevelésben való részvételén mérhető. Az *egyenlő munkáért egyenlő bér* törvényben biztosított elve gyakran éppen a férfiak-nők vonatkozásában szenved sérelmet, de megvalósulása a közeli vagy távoli jövőben nem kizárt, nem illuzórikus. Kevésbé tűnik reálisnak az emancipálódás a háztartási munkák területén. Kevésbé valószínű, hogy a családon belüli hagyományos munkamegosztásban lényegi – a nők időráfordítását jelentősen csökkentő, a férfiakét pedig növelő – változások következzenek be.

A háztartási munkamegosztás kérdése a kétkeresős családmodell növekvő elterjedésével került mind a tudomány, mind a nagyobb nyilvánosság érdeklődésének homlokterébe. A kutatók többek között arra kerestek választ, hogy kimutatható-e összefüggés egy adott ország gazdaságára, társadalmára jellemző makromutatók és az adott társadalmakban tipikus otthoni munka megosztási gyakorlata között. Cooke (2007) longitudinális vizsgálati eredményekre hivatkozva állítja, hogy a kérdés individuális szinten dől el, vagyis azok a férfiak fognak nagyobb részt vállalni a háztartási feladatok ellátásában, akiknek a felesége maga is kereső tevékenységet folytat. Hook (2006) ezzel szemben, a makroszintű folyamatokra helyezve a hangsúlyt, arra a következtetésre jut, hogy a nők gazdasági aktivitásának makroszintű emelkedése önmagában növeli a férfiak otthoni aktivitását, függetlenül attól, hogy az adott családban a nő ténylegesen folytat-e kereső tevékenységet vagy sem.

Nem vonható le általános érvényű következtetés egy társadalom iskolázottsági szintje és a családtagok otthoni szerepvállalása közötti összefüggés vonatkozásában sem. Az Amerikai Egyesült Államokban és Németországban a felsőfokú végzettséggel rendelkező népesség aránya közel azonos, mégis más a nők elvárása és a férfiak teljesítménye a háztartási munkamegosztást tekintve. Bár az amerikai nők kevésbé várják el a férfiak részvételét a házimunkákban, mint a német nők, mégis az amerikai férfiak jóval nagyobb arányban veszik ki részüket az otthoni feladatok ellátásából, mint az azonos iskolai végzettségű német társaik (Cooke, 2007). Más szóval, nem állítható,

hogy egy társadalom magasabb képzettségi, iskolázottsági színvonala egyben az egalitáriusabb nemi szerepek kialakulását vagy megerősödését eredményezi.

Az iskolázottsági szint és a szerepfelfogás nemcsak az országok között, de olykor országon belül is kimutathatóan különbözik. Példa erre Németország. Kétségtelül Németország keleti és nyugati területeinek történelmi, ideológiai fejlődése a II. világháborút követően igencsak eltérően alakult, mégis egyetlen német nemzetről és (1945 előtt és 1990 után) egy Németországról beszélhetünk. Ugyanakkor a magasan képzett kelet-német nők magatartása alapvetően eltér a nyugati területeken élő, azonos végzettségű társaikétól. Míg a kelet-német nők a férfiek, partnerek nagyobb arányú bevonásával igyekeznek pótolni a saját kereső tevékenységük miatt kieső háztartási munkájukat, addig a nyugati tartományokban élő asszonyok fizetett segítség bevonásával oldják meg az otthoni feladatok ellátását.

A kelet- és a nyugat-német példa két további problémát is felvet: részben a politika, részben a gazdasági jólét hatását a családon belüli munkamegosztás alakulására. Kelet-Németországban, mint ismeretes, közel ötven éven keresztül központosított tervgazdálkodáson alapuló politikai rendszer volt érvényben, amely a marxi ideológián, ezen belül a nemek erőltetett egyenjogúsításán alapult. A kelet-német férfiak részvétele a háztartási munkában ugyan heti 4 órával meghaladja a nyugat-német férfiak házimunkára fordított idejét, azonban megegyezik a liberális piacgazdaság között élő, alapvetően eltérő ideológiai és társadalmi közegben szocializálódott amerikai férfiak háztartási tevékenységre fordított idejével (Fuwa, 2004). Mielőtt az említett példa alapján a politika befolyásoló szerepét teljesen elvetnénk, meg kell jegyezni, hogy az Európai Unió esélyegyenlőségi politikája nem maradt hatástalan a nyugat-német tartományokban élők magatartására, és a felfogásbeli különbségek az utóbbi évtizedben a nyugati és keleti területek között csökkenni látszanak.

A másik kérdés az általános gazdasági helyzet és a családi munkamegosztás összefüggése. Megállapítható, hogy a gazdagabb, nagyobb anyagi jólétben élő társadalmakban a családi munkamegosztás egalitáriusabbnak tűnik, akkor is, ha férfiak háztartási időráfordítása nem magasabb, mint a kevésbé szerencsés, szegényebb körülmények között élő társadalmak esetében. A gazdagabb országokban ugyanis a szolgáltatások nagyobb arányú igénybevételel lecsökken a háztartási munkára fordított összes idő. Ez a csökkenés elsősorban a tipikus női munkákat érinti (mosoda, étterem, házhoz szállítás), így a férfiak részvételi aránya relatíve megnőhet akkor is, ha a konkrét időráfordítás azonos az azon országban élő férfiakéval, ahol a szolgáltatások igénybevétele anyagi korlátok miatt a családoknak nem nyílik lehetősége.

A családon belüli munkamegosztás egalitárius és kevésbé egalitárius jellege elvileg összefüggést kellene, hogy mutasson a nők aktivitási arányával. Hook korábban ismertetett elméletével összhangban feltételezhető lenne,

hogyan azokban az országokban, ahol magas a nők gazdasági aktivitása, a férfiak is nagyobb arányban veszik ki részüket a háztartással kapcsolatos feladatok ellátásából. A női foglalkoztatottság terén Európában az elmúlt évtized során egyfajta nivellálódás ment végbe, de ez a nivellálódás ellentétes folyamatok hatására alakult ki. A közép- és kelet-európai államokban a nők háztartáson kívüli munkavállalása évtizedekkel korábban kezdődött és érte el a teljes foglalkoztatottság határát súroló 70-75%-os szintet, mint a kontinens nyugati részén. Az 1990-es években lezajló gazdasági-politikai változások következtében mind a férfiak, mind a nők aktivitási szintje drasztikusan visszaesett, s az utóbbi években tapasztalt kismértékű emelkedés ellenére is messze elmarad a rendszerváltozás előtti évek színvonalától. Nyugat-Európában ezzel szemben a nők jóval később jelentek meg a munkaerőpiacon, de a részarányuk növekedése jelentős ingadozásoktól mentes, folyamatos volt (OECD, 2008; Matysiak–Steinmetz, 2006: 8).

A kétkeresős családmódel Európá keleti felén jóval korábban vált általánossá, mint a nyugati régióban, következésképp a család és a munka összeegyeztetésének, összeegyeztethetőségének problémái is jóval előbb jelentek meg mind a társadalomtudományi kutatásokban, mind a nyilvánosság különböző fórumain. Sok szó esett és esik a nők „második műszakjáról”, de ennek ellenére kevés pozitív irányú elmozdulás tapasztalható. Az időmérés-vizsgálatok megállapításai szerint a keleti régióban élő nők háztartási munkára fordított ideje számottevően meghaladja a nyugati régióban élő asszonyok időráfordítását (Christel, 2006).

Kérdés, hogy hogyan alakul a családi munkamegosztás napjainkban Európa keleti és nyugati felén? A rendszerváltozás óta eltelt mintegy másfél évtized alatt közeledett-e egymáshoz a két régió, egalitáriusabb munkamegosztás alakult-e ki a háztartási feladatok ellátásában a keleti területeken, vagy a nők leterheltségében tapasztalt különbségek változatlanul fennállnak? A felvetett kérdésekre a 2000-ben indult *Generations and Gender Programme* című, 14 európai országra kiterjedő kérdőíves vizsgálat adatai alapján kísérelünk meg válaszolni. A családi munkamegosztást négy ország, nevezetesen Franciaország, Németország, Magyarország és Oroszország adatai alapján kívánjuk bemutatni.¹ A kiválasztás egyik szempontja az adatok rendelkezésre állása, elérhetősége volt. A felvétel ugyanis még nem fejeződött be valamennyi országban, így az adatbázisok elemezhetősége is korlátozott. A másik szempont a keleti és nyugati régió közötti összehasonlítás biztosítása. A volt szocialista országokat Oroszország és Magyarország, a nyugati területeket Franciaország reprezentálja. Különös figyelmet érdemel Né-

---

¹ A kérdőíves felvételt az adott ország 18–79 éves (Magyarországon a 18–75 éves) népességét reprezentáló mintán hajtották végre. A minta elemszáma Franciaország esetében 10 ezer, Németországban 10 ezer, Magyarországon 13 ezer, Oroszországban pedig 11 ezer fő volt. Az adatfelvétel Franciaországban és Németországban 2005-ben, Oroszországban és Magyarországon 2004-ben zajlott. A *Generation and Gender Programme*, illetve a magyar adatfelvétel részletes ismertetéséhez lásd: Vikat (el al., 2007), Kapitány (2003).

metország, ahol a nyugati területeken a piacgazdaság körülményei között fokozatosan bővülő, de még mindig alacsony női foglalkoztatottság jellemző, míg a keleti tartományokban a szocialista tervgazdaság keretei között, fentről irányítottan kialakított, magas női aktivitási arány volt meghatározó.

2. A férfiak és a nők részvétele a háztartási munkamegosztásban – empirikus eredmények

A munkamegosztás vizsgálata az empirikus vizsgálatokban hagyományosan a feladatköröket felsoroló lista segítségével történik. A házasságban vagy élettársi kapcsolatban együtt élő párok ezen lista alapján választják ki, hogy közülük az adott feladatot mindig vagy általában a férfi vagy a nő látja-e el, vagy esetleg a munkát általában közösen végzik. A nemzetközi összehasonlító kutatás esetében a felsorolás a szorosan vett házi munkákon – mint főzés, mosogatás, takarítás, bevásárlás – kívül olyan feladatokat is tartalmaz, mint a háztartás pénzügyeinek figyelemmel kísérése, illetve a közös programok szervezése, ami a háztartási munkáknak a szokásosnál tágabb értelmezését jelenti.

1. táblázat

A megadott feladatokat a párok az alábbi munkamegosztásban végezték Magyarországon 2004-ben (%)²

	Főzés	Mosogatás	Bevásárlás	Takarítás	Kiseb- javítások a házban, a ház körül	Kiadások- bevételek figyelem- mel kíséré- se	Közös programok szervezése
<i>A férfiak véleménye</i>							
Mindig a nő	38,5	33,5	15,9	30,1	1,7	19,9	6,4
Általában a nő	34,5	31,5	19,7	29,8	1,5	16,1	9,1
Megosztva	19,7	25,6	49,5	32,6	6,1	50,3	76,9
Általában a férfi	1,3	2,7	5,7	1,4	18,6	5,0	3,5
Mindig a férfi	1,8	2,1	6,6	1,6	66,1	8,2	2,5
Valaki más	4,2	4,7	2,5	4,6	6,0	0,5	1,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

² A részletes adatokat táblázatos formában – terjedelmi okok miatt – csak Magyarországra vonatkozóan közöljük.

	Főzés	Mosogatás	Bevásárlás	Takarítás	Kisebbségek javítások a házban, a ház körül	Kiadások-bevételek figyelemmel kísérése	Közös programok szervezése
<i>A nők véleménye</i>							
Mindig a nő	63,4	55,0	29,5	48,0	2,2	34,8	13,0
Általában a nő	15,7	19,0	12,6	17,5	2,0	9,8	8,2
Megosztva	15,2	19,4	44,6	26,4	10,0	47,6	72,9
Általában a férfi	1,1	1,7	6,5	1,4	41,4	3,6	2,6
Mindig a férfi	0,5	0,5	2,8	0,5	34,4	3,4	1,0
Valaki más	4,0	4,5	4,0	6,1	9,9	0,8	2,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Mint említettük, a kérdezettnek arról kellett nyilatkoznia, hogy családjukban az adott feladatot mindig vagy általában az egyik vagy másik fél látja-e el, illetve hogy megosztva végzik-e azt (*1. táblázat*). Megállapítható, hogy a feladattípusok felelősségének meghatározása és a kérdezett neme között bizonyos összefüggés mutatható ki. Bár a férfiak és a nők minden országban úgy nyilatkoztak, hogy a felsorolt házimunkák zömét mindig vagy általában a nő végzi el, mindkét nem valamelyest nagyobbak látja a saját tehervállalását, mint ahogyan azt a másik fél megítéli. Vagyis a nők közlése szerint a túlterheltségük még erőteljesebb, mintha azt a férfiak beszámolójára alapoznánk, bár az utóbbiak sem vitatják, hogy a nők szerepvállalása a döntő. Az eltérések ugyanakkor nem túlságosan nagyok, inkább csak abban jelennek meg, hogy a kérdezettek valamit „kizárólag” vagy „általában” a nő feladatának tartanak. A férfiak feltételezhetően azért választják többször az „általában a nő” kategóriát, mert hangsúlyozni akarják saját időnkénti részvételüket az adott házimunka ellátásában, míg a nők a „mindig a nő” kategóriát tartják valóságosnak és igazságosnak. Az eredmények könnyebb áttekinthetősége érdekében a háztartási munkamegosztása vonatkozó információkat leegyszerűsítve és valamennyi vizsgált országra vonatkozóan egy mutatóba sűrítve szerepeltetjük a *2. táblázatban*.

Megállapítható, hogy a vizsgált országok közül a házimunka leginkább a magyar nőket terheli. A nők véleménye alapján a magyar nők férjükhöz, élettársukhoz viszonyítva az otthoni feladatokból 3,3-szer nagyobb részt vállalnak. A negatív rangsorban őket az orosz nők követik, majd a Németország nyugati régiójában élők, a franciák és végül a legkedvezőbb helyzetben lévő kelet-németek, akiknél a házimunkák nő-férfi aránya „mindössze” 2,3-szeres.

Szerepváltozások

2. táblázat

A felsorolt hét különböző feladat közül a nő, a férfi vagy valaki más által, illetve a közösen végzett feladatok átlagos száma a vizsgált országokban

	Átlagosan hány házimunkát végez ...?			
	a férfi	a nő	közösen	valaki más
<i>A férfiak véleménye</i>				
Magyarország	1,26	2,87	2,58	0,24
Oroszország	1,48	2,93	2,12	0,36
Kelet-német területek	1,84	2,08	3,01	0,04
Nyugat-német területek	1,75	2,36	2,76	0,11
Franciaország	1,72	2,84	2,28	0,11
<i>A nők véleménye</i>				
Magyarország	1,01	3,29	2,33	0,31
Oroszország	1,12	3,42	1,82	0,55
Kelet-német területek	1,33	3,10	2,43	0,14
Nyugat-német területek	1,21	3,40	2,25	0,13
Franciaország	1,36	3,33	2,11	0,15

A figyelembe vett feladatok azonban jelentősen eltérnek egymástól a fizikai igénybevétel és a periodicitás tekintetében. A háztartás mindennapi működését alapvetően befolyásoló, rendszeres, el nem halasztható jellegű házimunkának elsősorban a főzés, a mosogatás és a takarítás tekinthető. E három területre szűkítve a munkamegosztást a nemek közötti egyenlőtlenség még szembetűnőbb (3. táblázat). A tényleges otthoni munkavégzéssel kapcsolatban a nők véleményét figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a magyar férfiak részvétele a leginkább rutinszerű, napi helytállást követelő házimunkákban csaknem elhanyagolható: a nők feladatvállalása a férfiakénak 36-szorosa. Ezzel az értékkel Magyarország magasán vezeti a mezőnyt, mert a nyugat-németeknél a női-férfi arány 15-szörös, az oroszoknál 11-szeres, míg a franciáknál és kelet-németeknél 7-szeres.

A házimunkával kapcsolatos fizikai igénybevételben fennálló különbségekre nézve közvetlen adatok nem állnak rendelkezésre, de a háztartási gépekkel való ellátottság nyilván igen eltérő a nyugati, illetve a keleti régió országaiban. Példaként említenénk a mosogatógéppel felszerelt háztartások arányát, amely érték Franciaországban 100 háztartásból 55, Magyarországon 8 és Oroszországban mindössze egy. Nyilvánvalóan más fizikai igénybevételt jelent az edényeknek kézi erővel történő megtisztítása, mint a mosogatógépbe történő be- és kirakodása.

A főzést, a mosogatást és a takarítást figyelembe véve átlagosan elvégzett házimunkák száma a vizsgált országokban

	A főzést, a mosogatást és a takarítást figyelembe véve átlagosan hány munkát végez...?			
	a férfi	a nő	közösen	valaki más
<i>A férfiak véleménye</i>				
Magyarország	0,11	1,97	0,78	0,13
Oroszország	0,27	1,71	0,76	0,21
Kelet-német területek	0,36	1,41	1,19	0,02
Nyugat-német területek	0,32	1,60	1,01	0,06
Franciaország	0,37	1,75	0,77	0,07
<i>A nők véleménye</i>				
Magyarország	0,06	2,18	0,61	0,15
Oroszország	0,17	1,90	0,58	0,31
Kelet-német területek	0,26	1,83	0,84	0,06
Nyugat-német területek	0,14	2,14	0,65	0,06
Franciaország	0,27	1,94	0,66	0,10

Látható, hogy a 2. táblázat adatai – a 3. táblázathoz viszonyítva – a férfiak aktívabb szerepvállalásáról tanúskodnak. Az eltérés a 3. táblázatnál figyelembe nem vett házimunkák egalitáriusabb feladatmegosztásából következik. A magyar férfiak a bevásárlásból például aktívan kiveszik a részüket, sőt, nem ritkán ez a feladat egyedül a férfiak kompetenciájába tartozik. Az esetek többségében a magyar családokban a férfiak látják el a kisebb házkörű javításokat, szereléseket, míg a német háztartásokban gyakorta a párok megosztva végzik ezt a munkát. Véleményünk szerint kevésbé tekinthető házimunkának a kérdőívben szereplő „közös programok szervezése” elnevezésű feladat, amit egyébként a párok túlnyomó többsége közösen végez.

Nem tartozik a klasszikus háztartási munkák közé a család pénzügyeinek kezelése sem, mégis a „kinél van a kassza kulcsa” gyakorlata jól rávilágít a családon belüli viszonyok egalitárius vagy kevésbé egalitárius jellegére. A kiadások-bevételek figyelemmel kísérése egyértelműen a nők joga és kötelessége Oroszországban, míg kiegyenlítettebb a francia, német és a magyar családokban. Figyelemreméltó azonban az országok gyakorlata közötti különbség. Magyarországon a párok vagy közösen döntenek pénzügyi kérdésekben, vagy a nőnél van a kassza kulcsa, és igen ritka, hogy ezt a feladatot a férfi önállóan látna el. Franciaországban és Németországban – különösen a nyugati régióban – ezzel szemben viszonylag gyakori, hogy a család pénzügyi stabilitásáért egyedül a pár férfi tagja a felelős.

A háztartási munkamegosztásról kialakult általános kép árnyaltabb megvilágítást kap, ha néhány társadalmi-demográfiai változót – életkor, aktivitás, iskolai végzettség – is bevonunk az elemzésbe. Feltételezhető lenne, hogy a

Szerepváltozások

párok közötti munkamegosztást leginkább a nő háztartáson kívüli munkavállalása befolyásolja. A hipotézist a józan logika mellett Cooke (2007) bevezetőben említett kutatási eredményei is alátámasztják, miszerint a kereső tevékenységet folytató nők házastársai aktívabban kapcsolódnak be a háztartással kapcsolatos feladatok ellátásába. A vizsgálati mintánk eredményei ezt a megállapítást csak részlegesen igazolják vissza (4. táblázat).

4. táblázat

Háztartási munkamegosztás a nők aktivitása szerint – a felsorolt hét feladat közül elvégzett házimunkák átlagos száma a vizsgált országokban

		A férfi által	A nő által	Közösen
		végzett házimunkák száma		
Magyarország	Aktív*	1,02	3,07	2,57
	Inaktív	1,02	3,49	2,12
	Teljes minta	1,02	3,29	2,33
Oroszország	Aktív*	1,10	3,37	1,89
	Inaktív	1,12	3,52	1,70
	Teljes minta	1,11	3,44	1,80
Kelet-német területek	Aktív*	1,43	2,84	2,61
	Inaktív	1,27	3,34	2,26
	Teljes minta	1,33	3,15	2,39
Nyugat-német területek	Aktív*	1,23	2,84	2,76
	Inaktív	1,23	3,66	1,99
	Teljes minta	1,23	3,40	2,24
Franciaország	Aktív*	1,43	2,95	2,44
	Inaktív	1,33	3,61	1,82
	Teljes minta	1,38	3,32	2,10

Megjegyzés: * teljes munkaidőben

A francia és a kelet-német családoknál – ha kis mértékben is – a feleség vagy az élettárs kereső tevékenysége esetén valóban magasabb a férfiak önálló szerepvállalása, ez a megállapítás azonban a magyar, a nyugat-német és az orosz családokra nem érvényes. A teljes munkaidőben dolgozó nők által végzett házimunkák száma elsősorban az együttesen ellátott tevékenységek arányának növekedése következtében alacsonyabb, mint az inaktív magyar, nyugat-német és orosz nők esetében.

A fiatalabb párokra az egalitáriusabb munkamegosztás, a közösen végzett házimunkák magasabb aránya jellemző, majd az életkor előrehaladtával egyre több feladat hárul a nőkre, és ezek az arányok a párok nyugdíjas éveiben csak a franciáknál mutatnak némi javulást, kiegyenlítődést.

Az iskolai végzettség bizonyult az otthoni feladatok ellátásában a legmarkánsabb differenciáló tényezőnek (5. táblázat). Míg a legalacsonyabb iskolai végzettségű magyar nők 3,7-szer több házimunkát végeznek, mint a férjeik, addig ez a különbség a felsőfokú végzettséggel rendelkezőknél két és félszeresre mérséklődik. Az iskolai végzettség szerinti különbségek hazánkban a legnagyobbak. Az oroszoknál az alacsony képzettségi szintnél mutatkozó 3,3-szeres női túlmunka a diplomásoknál alig, mindössze háromszorosra csökken, míg a franciáknál az alsó végzettségi szinten két és félszeres a különbség, ami az egyetemet, főiskolát végzett nőknél 2,2-szeresre mérséklődik. Figyelembe véve a magyar magasan kvalifikált családokban az együttesen végzett házimunka magas gyakoriságát, megállapíthatjuk, hogy a magyar diplomás nők helyzete a háztartási munkák megosztása szempontjából nem rosszabb, mint francia társaiké.

5. táblázat

Háztartási munkamegosztás a nők iskolai végzettsége szerint — az elvégzett házimunkák átlagos száma (db)

		A férfi által	A nő által	Közösen
		végzett házimunkák száma		
Magyarország	Legfeljebb alapfok	0,97	3,65	1,89
	Középfok	1,03	3,23	2,48
	Felsőfok	1,13	2,80	2,77
	Teljes minta	1,01	3,29	2,33
Oroszország	Legfeljebb alapfok	1,04	3,41	1,83
	Középfok	1,07	3,51	1,81
	Felsőfok	1,35	3,17	1,91
	Teljes minta	1,14	3,41	1,84
Kelet-német területek	Legfeljebb alapfok	1,18	3,35	2,28
	Középfok	1,33	3,16	2,38
	Felsőfok	1,37	2,85	2,58
	Teljes minta	1,33	3,11	2,42
Nyugat-német területek	Legfeljebb alapfok	1,18	3,62	2,06
	Középfok	1,20	3,49	2,19
	Felsőfok	1,20	3,03	2,55
	Teljes minta	1,20	3,44	2,22
Franciaország	Legfeljebb alapfok	1,33	3,41	2,00
	Középfok	1,31	3,40	2,16
	Felsőfok	1,45	3,14	2,18
	Teljes minta	1,36	3,33	2,11

Szerepváltozások

Az együtt élő párok otthoni szerepvállalását a párkapcsolat jellege is befolyásolja (6. táblázat). Az adatokból egyértelműen kitűnik, hogy a házasságban élő nőkre jóval nagyobb teher hárul otthon, mint azokra, akik házasságkötés nélkül élnek együtt partnerükkel. Az élettársi kapcsolatban élő párokra viszont nagyobb arányban jellemző az elvégzendő feladatok közös megoldása. A munkamegosztás illetően alakulása azonban nagy valószínűséggel nem a párkapcsolati típusokra, hanem a házasságban, illetve élettársi kapcsolatban élők eltérő korösszetételére vezethető vissza. A házasság nélkül együtt élők a vizsgált országokban a fiatalabb korosztályokból kerülnek ki, és a fiatalabb korosztályoknál a nőkre kevesebb házi munka hárul, gyakoribb a közös munkavégzés. A nők leterheltsége igazán a középkorúaknál jelentkezik, akiknek többsége házasságban és nem élettársi kapcsolatban él.

6. táblázat

Az elvégzett házimunkák átlagos számának alakulása a házastársak és élettársak között

	A férfi által	A nő által	Közösen
	végzett házimunkák száma		
Magyarország			
Házastárssal él	1,03	3,36	2,27
Élettárssal él	0,93	2,92	2,68
Oroszország			
Házastárssal él	1,12	3,46	1,79
Élettárssal él	1,11	3,21	1,99
Franciaország			
Házastárssal él	1,34	3,50	1,95
Élettárssal él	1,42	2,73	2,67

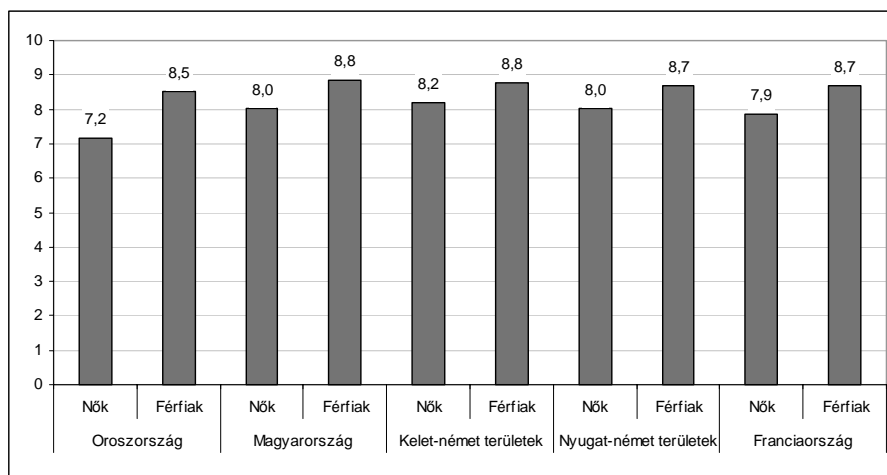
Korösszetételi okokkal magyarázható a nem házasságban élő párok jövőbeni házasodási tervei és a házimunkák megoszlása közötti sajátos összefüggés is. Ciabattari (2004) amerikai kérdőíves vizsgálatok adatait elemezve arra a következtetésre jutott, hogy a férfiak otthoni aktivitását nagymértékben befolyásolják a kapcsolat jövőjére vonatkozó tervek. Házasodási szándék esetén a férfiak nagyobb részt vállalnak az otthoni feladatokból, mint akkor, ha nem tervezik a kapcsolat legalizálását. Bár ez az összefüggés az általunk vizsgált minta esetében is kimutatható, ám vélhetőleg ismét a házasodni kívánók, illetve nem kívánók eltérő korösszetétele játszik szerepet. A fiatalabb korosztályok az együttélést mintegy próbaházasságnak tekintve nagyobb arányban tervezik a házasságkötést, de ugyanakkor a fiatal férfiak részvétele a házimunkában is magasabb. Nők esetében az összefüggés fordított. A viszonylag idősebb, középkorú nők általában nagyobb arányban vesznek részt a háztartási feladatok ellátásában, ugyanakkor éppen koruknál fogva kevésbé kívánják a hosszú ideje fennálló élettársi kapcsolat legalizálását.

3. Elégedettség – konfliktusok

Az adatok alapján tehát egyértelműen levonható az az egyáltalán nem meglepő következtetés, miszerint a nők a férfiaknál kétszer-háromszor több házimunkát végeznek. Az elvégzett munkák számát tekintve a nők leterheltsége Magyarországon a legnagyobb és viszonylag a legkedvezőbb Németország keleti tartományaiban. Láttuk, hogy a férfiak otthoni szerepvállalása szinte független attól, hogy házasátarsa, élettársa kereső tevékenységet folytat-e vagy sem, s ezért az aránytalanságok láttán joggal merül fel a kérdés, mennyire elégedettek maguk az érintettek ezzel a helyzettel, milyen gyakoriak és milyen mélyek a munkamegosztásból származó viták, konfliktusok (1–2. ábra).

1. ábra

A házastársak, élettársak közötti munkamegosztással való elégedettség átlagértékei*

Megjegyzés: *A válaszokat egy 0–10-ig terjedő skálán mérték (0: teljes mértékben elégedetlen; 10: teljes mértékben elégedett).

A kialakult munkamegosztással látszólag mindenki igen elégedett. A vélemények értékelésénél azonban figyelembe kell venni azt az elégedettségvizsgálatokból jól ismert tény, miszerint az emberek párkapcsolati vagy családi problémáikat nem szívesen teregetik a nyilvánosság elé, és ebben a relációban inkább az elégedettség és a harmónia képét, érzését közvetítik. Ez a hatás érvényesül akkor is, ha a házasságról, a boldogságról, a párkapcsolattal való elégedettségről, az intim szféráról – például a szexuális életről – tudakozódunk. A pozitív megítélés másik oka valószínűleg abban rejlik, hogy a nők elfogadják, vagy legalábbis tudomásul veszik a háztartási munkamegosztás hagyományos jellegét, azt a tényt, hogy alapvetően ők felelősek

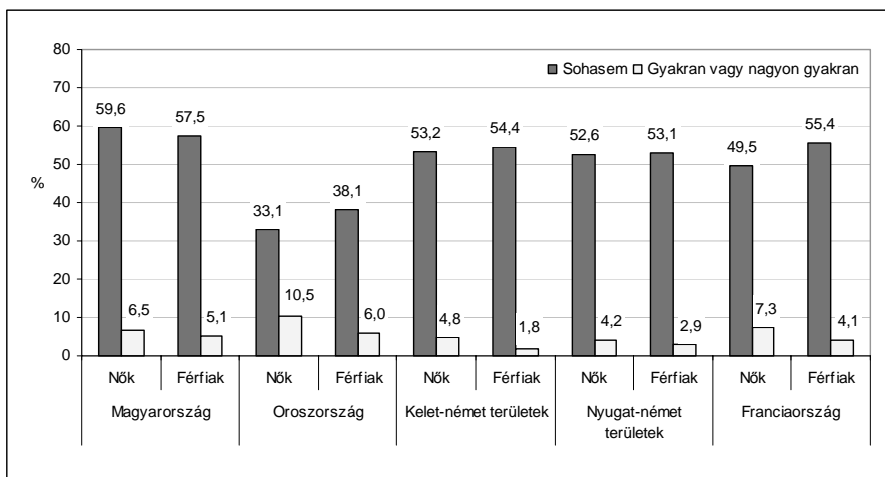
Szerepváltozások

az otthoni feladatokért, és pozitívan értékeli, ha ezek ellátásába házastársuk kisebb-nagyobb mértékben besegít. A besegítés mértéke azonban országonként igencsak eltérő, az elégedettség mértéke mégis szinte azonos. A férfiak részvétele a házimunkában Magyarországon a legalacsonyabb, a magyar nők mégis ugyanolyan mértékben elégedettek, mint a férjeik részéről nagyobb segítségben részesülő francia vagy német asszonyok. Az orosz családokban a házimunkák elosztása a magyar gyakorlattal azonos, de az orosz nők ennek a viszonylag alacsony 7,2-es elégedettségi mutatóval hangot is adnak.

Azonos eredményre jutottunk az 1991-ben végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálat során is (Pongrácz–S. Molnár, 1994), amely a kisgyermekes családok helyzetével foglalkozva többek között a családon belüli munkamegosztás kérdéseit is vizsgálta. A kutatás 1991-ben is a magyar nők esetében mutatta ki a legnagyobb leterheltséget és a legnagyobb elégedettséget, az orosz nők frusztráltsága, elégedetlensége pedig akkor is a legmagasabb volt. Az okok részben az orosz nők értékorientációjában (erre a kérdésre később még visszatérünk), részben a rosszabb gazdasági környezetben, a háztartások alacsonyabb mértékű gépesítésében, következésképpen a nők nagyobb fizikai igénybevételében keresendők (ld. a korábbi példát, amely szerint 100 orosz háztartásból csak egyben van mosogatógép).

2. ábra

A házimunka megosztása miatti viták gyakorisága (%)

Megjegyzés: A kérdés az elmúlt 12 hónapra vonatkozott – kivéve Magyarországon, ahol nem volt megadva időbeli korlát.

A munkamegosztás kialakult rendjével kapcsolatos elégedettség tükröződik vissza a házimunkákkal kapcsolatos konfliktusok gyakoriságának megítélésükor is (2. ábra).

A válaszadók többségénél a kérdezést megelőző egy évben nem fordult elő konfliktus a háztartási munkák megosztása miatt. Ezt a véleményt a férfiak rendszerint valamivel magasabb arányban vallják, mint a nők, ami alátámasztja más (pl. a válásokkal kapcsolatos) kutatásokból nyert megállapításainkat, miszerint a férfiak kevésbé érzékelik az otthoni problémákat, feszültségeket, mint a nők.

A magyarok állítják magukról a legnagyobb arányban, hogy soha nem vitatkoznak erről a kérdésről, míg az orosz nők kétharmada számára válik a munkamegosztás kisebb-nagyobb rendszerességgel konfliktusok forrásává. Más szóval, annak ellenére, hogy a háztartási munkák megosztása nagyon hasonló a magyar és az orosz családokban, a helyzettel való elégedettség igen eltérő. Míg a magyaroknál nem gerjeszt az átlagosnál több konfliktust, addig az orosz családok többségénél gyakori viták forrása.

A munkahelyen és a családban való egyidejű helytállás kötelezettsége további feszültséghez, konfliktusokhoz vezethet. A magyar szakirodalom, de a közvélemény is a problémát elsősorban „nőkérdésként” kezeli, és a nők kettős leterheltségéről, a nők „második műszakjáról” beszél. Mint a családi munkamegosztásra vonatkozó adatokból láttuk, nem is alaptalanul. Kérdés azonban, igaz-e az, hogy a család és a munka összeegyeztetése valóban csak a nők számára jelent nehézséget, vagy a férfiak esetében is feszültségforrásnak bizonyul?

7. táblázat

A munkahelyi leterheltség és az otthoni feladatok ellátása

	Magyarország		Oroszország		Franciaország	
	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak
Amikor megjött a munkából, túl fáradt volt ahhoz, hogy elvégezze az otthoni tennivalókat (gyakoriság a kérdezést megelőző hónapban, %)						
Hetente többször	26,5	23,0	33,7	28,8	21,7	19,7
Havonta néhányszor	22,2	19,8	29,5	29,0	23,5	21,2
Ritkábban	28,9	28,6	18,2	20,3	27,4	26,1
Soha	22,5	28,6	18,7	21,9	27,4	33,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Nehéz volt teljesíteni a családi kötelezettségeit, mert túl sok időt töltött a munkájával (gyakoriság a kérdezést megelőző hónapban,%)						
Hetente többször	15,0	13,7	22,3	18,3	8,1	8,7
Havonta néhányszor	18,2	17,2	24,9	24,8	12,4	13,4
Ritkábban	27,8	24,7	19,9	18,7	17,5	18,4
Soha	38,9	44,3	32,9	38,2	62,0	59,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Megjegyzés: A kérdéseket csak azoknak tették fel, akik a felvétel idején pénzkereső tevékenységet folytattak. A német kérdőívben ezek a kérdések nem szerepeltek.

Első pillantásra talán meglepő, hogy a munkahelyi leterheltség mindkét nemnél szinte azonos hatást gyakorol az otthoni feladatok ellátására (7. táblázat). A nők valamivel gyakrabban panaszkodnak arról, hogy munka után már nem tudják ellátni a háztartási feladatokat, de a férfiak és a nők válaszai közötti minimális különbség közel sem felel meg a háztartási szerepvállalás nemek szerinti megoszlásának. Egyfelől lehet, hogy a kutatásoknál alkalmazott „háztartási munkák listája” nem adekvát a tényleges otthoni feladatokkal – kicsit egyoldalúan nőcentrikus –, másfelől az is lehet, hogy a férfiak nagyobb munkahelyi igénybevételnek kitéve fáradtabban térnek haza, még a rájuk háruló kevesebb házimunka is meghaladja teljesítőképességüket. Mindenesetre elgondolkoztató, hogy a magyar nők egynegyedénél, az orosz nők egyharmadánál fordul hetente többször elő, hogy a munkahelyi leterheltség miatt elmaradtak vagy halasztódtak az otthoni feladatok. A francia családokban egy árnyalattal, de csak egy árnyalattal jobb a helyzet.

A családi kötelezettségek ellátása kevésbé jelent fizikai igénybevételt, mint a házimunka, így az ebből fakadó feladatok is könnyebben teljesíthetők mind a férfiak, mind a nők számára (7. táblázat). A francia nők ebből a szempontból igen kedvező helyzetben vannak, többségük soha nem szembe-sül a családi kötelezettség és a kereső tevékenység közötti választás konfliktusával. A legkedvezőtlenebb pozíciót ismét az orosz nők foglalják el.

A családok, ezen belül elsősorban a nők, tehát gyakran szembesülnek az-zal a helyzettel, hogy munkahelyi feladataikat csak az otthoni feladatok ro-vására tudják ellátni. Kérdés, hogy az otthoni tennivalók milyen mértékben befolyásolják kereső tevékenységük ellátását?

Annak ellenére, hogy alapvetően a nőkre hárul a háztartás működtetése és az ezzel járó fizikai és szellemi igénybevétel oroszlánrésze, saját bevallásuk szerint a munkahelyi teljesítményüket ez a tény nem, vagy csak igen kismér-tékben befolyásolja (8. táblázat). Franciaországban és Magyarországon tíz-ből mintegy nyolc nő állította, hogy ez vele soha nem fordult elő, és az orosz nők 60%-a is így vélekedett. Nemcsak a munkavégzést, de a munkafeladatra való összpontosítást sem zavarják a családi teendők, kötelezettségek. A fér-riak érintettsége a nőkénel is alacsonyabb.

Az otthon és a munkahely viszonya tehát korántsem szimmetrikus. A munkahely nagyobb hatással van a családi életre, mint fordítva, amiben fel-tehetően szerepet játszik a munkahely elvesztésétől való félelem kiváltotta megfelelési kényszer is. A kereső tevékenység és családi feladatok konfliktusát tehát – az érintett nőn kívül – elsősorban a család szenved meg, az otthoni feladatok háttérbe szorulnak a munkavégzés kényszerű primátusával szemben.

Az otthoni teendők ellátásának hatása a munkahelyi feladatokra

	Magyarország		Oroszország		Franciaország	
	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak
Nem tudta rendszeresen ellátni a munkáját, mert fáradt volt az előző napi sok otthoni tennivaló miatt (gyakoriság a kérdezést megelőző hónapban,%)						
Hetente többször	1,5	1,3	7,4	4,2	2,6	1,4
Havonta néhányszor	4,9	3,2	12,9	8,3	4,8	4,0
Ritkábban	16,6	14,3	19,1	14,4	13,9	11,8
Soha	77,0	81,2	60,5	73,0	78,6	82,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Családi kötelezettségei miatt nehéz volt a munkájára koncentrálni (gyakoriság a kérdezést megelőző hónapban,%)						
Hetente többször	1,4	1,2	5,7	3,3	2,2	1,2
Havonta néhányszor	4,8	2,9	10,8	6,6	4,0	3,9
Ritkábban	22,0	15,2	18,7	13,0	14,2	9,5
Soha	71,8	80,7	64,9	77,0	79,6	85,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Megjegyzés: A kérdéseket csak azoknak tették fel, akik a felvétel idején pénzkereső tevékenységet folytattak. A német kérdőívben ezek a kérdések nem szerepeltek.

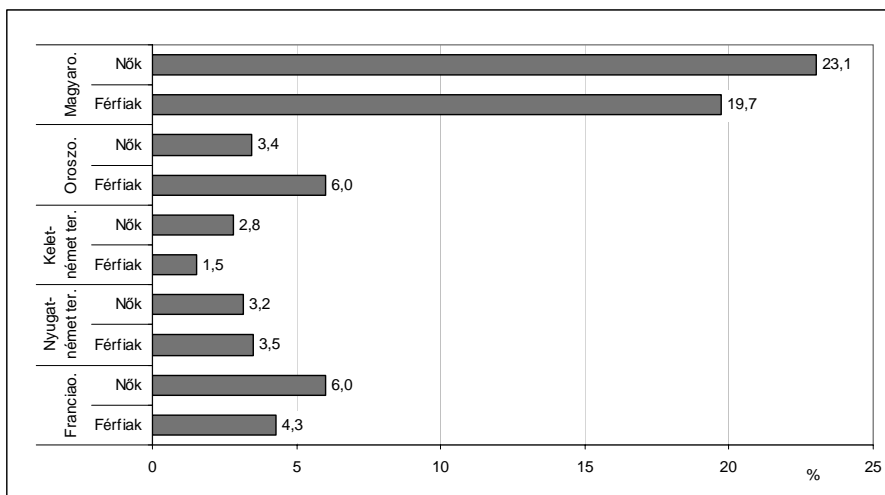
4. Munkamegosztás és értékrend

A családi munkamegosztás gyakorlatát és e gyakorlat egyéni és társadalmi elfogadottságát jelentősen befolyásolhatják a férfi-női szerepekre, a munka és a család fontosságára vonatkozó nézetek és értékek. A kutatási kérdőívben kiválasztott négy kérdés alapján kívánjuk bemutatni a tradicionális, családorientált, illetve a liberális, egalitárius értékrendek országonkénti megoszlását (3–6. ábra).

Szerepváltozások

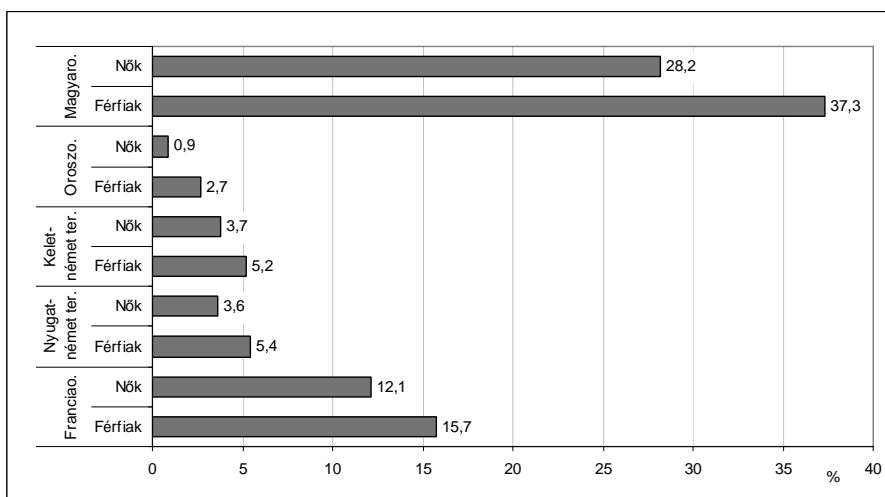
3. ábra

„Nem tesz jót egy kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi.” – az állítással teljesen egyet értők aránya (%)

4. ábra

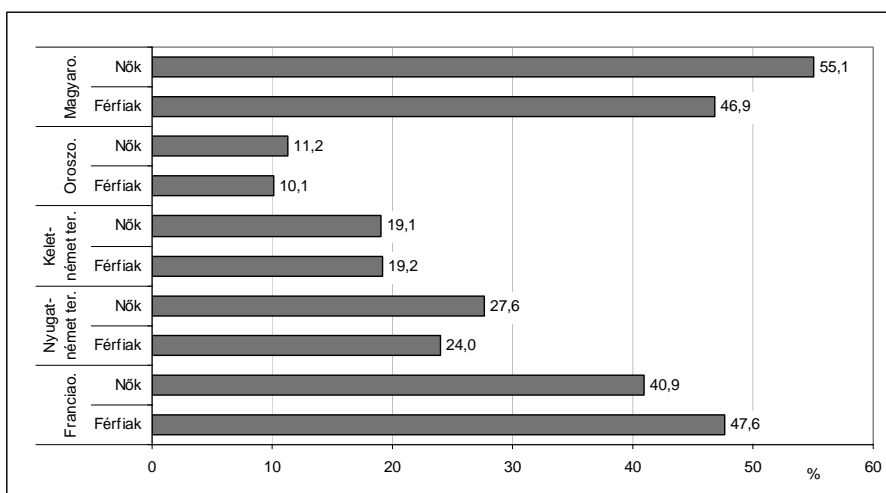
„A nőknek nem kell társuk belegyezését kérni ahhoz, hogy mire költsék keresetüket.” – az állítással egyáltalán egyet nem értők aránya (%)

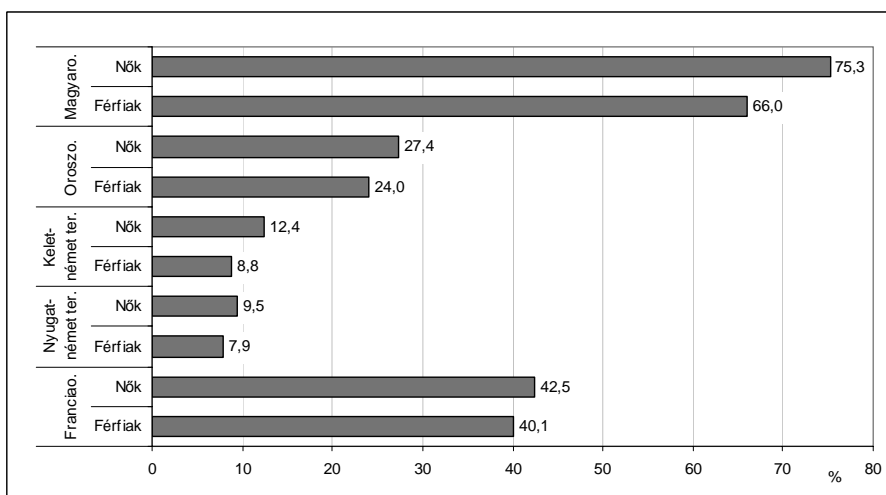
5. ábra

„A háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka” – az állítással teljesen egyet értők aránya (%)

6. ábra

„Egy nőnek szüksége van a gyerekekre a teljes élethez” – az állítással teljesen egyet értők aránya (%)

A négy véleménykérdésre adott válaszok arról tanúskodnak, hogy a válaszadók beállítódásában országonként számottevő különbségek tapasztalhatók. Anélkül, hogy az egyes kérdésekre adott válaszokat részletesen elemeznénk, felhívniuk a figyelmet a gyermek fontosságával kapcsolatos válaszok-

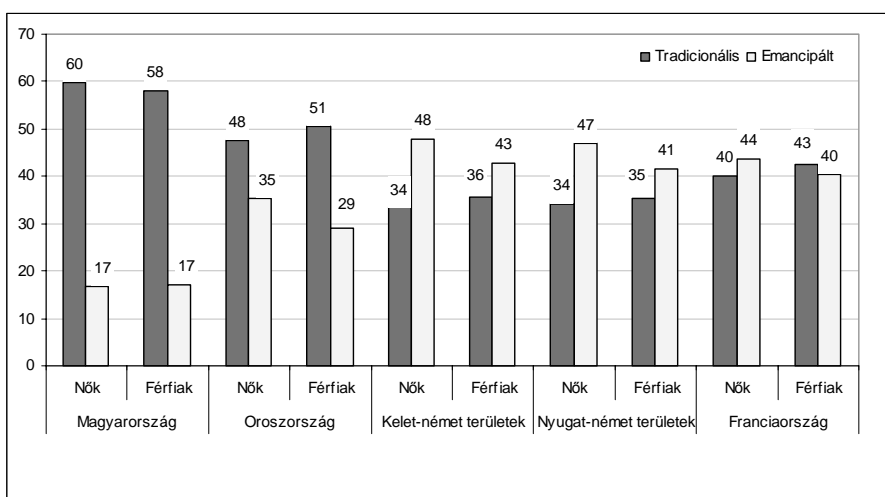
Szerepváltozások

ban tapasztalható jelentős országokénti eltérésekre. A gyermekvállalás fontosságát megkérdőjelező német adatok teljes mértékben összhangban vannak a német társadalomban tapasztalható magas tudatos gyermektelenségi arányokkal, az orosz adatok pedig az alacsony termékenységi arányszámokkal. A franciák a Nyugat-Európában oly általános „*laissez faire*” elvét vallják, ami némiképp ellentmond az irigylésre méltóan magas születési mutatóknak. Magyarország az eddigi kutatásainkból kirajzolódott képet mutatja: nevezetesen az értékrend és a demográfiai magatartás diszkrpanciáját, a határozottan gyermekcentrikus beállítódással párosult alacsony termékenységet.

A négy kérdésre adott válaszok együttes elemzéséből két csoportot alakítottunk ki, melyeket tradicionális, illetve emancipált beállítottságúnak neveztünk el³. E két értékrendet vallók megoszlása az egyes országokban a következőképpen alakult (7. ábra):

7. ábra

A tradicionális és az emancipált beállítottságot jelző indexek országokénti átlagértékei

Németországban és Franciaországban a megkérdezett férfiak és nők erősen emancipált beállítottságúak, míg a konzervatív szemlélet leginkább a magyarokra és az oroszokra jellemző. Az egalitárius orientáció a nőkre in-

³ A tradicionális értékrendet jelző index értékei azt mutatják meg százalékos formában, hogy a válaszadók a 3–6. ábrákon ismertetett négy állítás közül mennyivel értettek részben vagy teljesen egyet (illetve a második állítás esetében nem értettek egyet), az emancipált beállítottság pedig a részben vagy teljesen elutasított állítások (illetve a második állítás esetében az elfogadás) százalékos arányát mutatja.

kább igaz, mint a férfiakra, kivéve a magyar lakosság esetében. A magyar adatok mindkét nem esetében azonos értékrendi arányokat mutatnak.

Az értékorientációra vonatkozó általános megállapításon túlmenően két kérdést tartunk indokoltnak részletesebben megvizsgálni. Egyfelől, hogy milyen összefüggés van az értékrend és a háztartási munka megosztása között, másfelől, hogy az egyes országokról kirajzolódott globális képet milyen mértékben differenciálják a szociodemográfiai paraméterek, mint például az életkor, az iskolai végzettség, a családi állapot és az aktivitás.

Az értékrendi skála két pólusán Magyarország, illetve Németország helyezkedik el. Magyarországon a férfiak és a nők egyaránt a hagyományos értékrendet vallják magukénak, és ezen nézet hegemoniáját a szociodemográfiai paraméterek sem befolyásolják. Más szóval életkortól, iskolai végzettségtől, családi állapottól és aktivitástól függetlenül szinte minden megkérdezett a tradicionális értékeket helyezi előtérbe, és ezt a homogenitást csak árnyalatnyi eltérések színezik. Így a 30 évesnél fiatalabbakra, az életjárási kapcsolatban élőkre, a felsőfokú végzettséggel rendelkező nőkre az átlagosnál kicsit erőteljesebb emancipált beállítottság jellemző.

Az értékrendi skála másik végén a Németország keleti régiójában élő népesség helyezkedik el. Ahogy Magyarországon a szociodemográfiai ismérvektől függetlenül mindenki a tradicionális értékrendet vallja, a kelet-német szövetségi államokban egyöntetűen az egalitárius értékrend dominál. Nemtől, életkortól, iskolai végzettségtől, aktivitási státustól és családi állapottól függetlenül minden kategóriában az emancipáció hívei vannak túlsúlyban. E vonatkozásban nyert tapasztalataink megerősítik a kilencvenes évek elején végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálat megállapításait (Pongrácz–S. Molnár, 1994), miszerint a család és a munka fontosságát tudakoló skála egyik végén a határozottan családorientált magyar népesség, míg a másik végén a munkacentrikus kelet-németek helyezkedtek el.

A francia és a nyugat-német férfiak és nők beállítottsága sok azonosságot mutat. A tradicionális beállítottság a férfiak között mindkét területen erősebb, mint a nőknél, a nők esetében pedig egyértelműen az egalitárius szemlélet dominál. A férfiaknál csak a 40 évesnél fiatalabbakra jellemző az egalitárius nézetek enyhe túlsúlya, míg a nőknél az emancipáltból a tradicionálisba való átmenet csak időskorban, 60 év felett következik be. Konzervatívnak mindkét országban csak az alacsony iskolai végzettségűek, a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők bizonyulnak, és a német férfiaknál a választóvonal jóval feljebb, csak a felsőfokú végzettségénél húzódik.

A gazdasági aktivitás valamelyest jobban befolyásolja a német férfiak nézeteit, mint a francia férfiakét, illetve általában a nőkéit. Az aktív német férfiak között azonos arányban találhatók mindkét értékrend hívei, míg a kereső tevékenységet folytató francia és német nőkre, valamint a francia férfiakra az egalitárius nézeteket vallók erős túlsúlya jellemző. A családi állapot a nők beállítottságában nem jelent differenciáló tényezőt; a konzervatív szemlélet

mind a házasoknál, mind az élettársi kapcsolatban élőkénél, mind a franciáknál, mind a németeknél kisebbségben van. A házas német férfiak inkább tradicionálisak, míg a házas francia férfiaknál a két nézet egyensúlya tapasztalható. A házasság nélkül együtt élő férfiak a nőkhez hasonlóan a modernebb, liberálisabb álláspont hívei. A két ország közötti hasonlóság ellenére tehát megállapítható, hogy míg a francia és német nők között számottevő különbség nem mutatható ki, addig a német férfiak sok tekintetben konzervatívabbnak bizonyulnak, mint francia társaik.

Oroszországban az erős tradicionális beállítódás mellett az emancipáció erősebben van jelen, mint Magyarországon. A társadalmi-demográfiai ismérvek a férfiak véleményét nem, a nőket azonban kismértékben módosítják. A 30 évesnél fiatalabb nőknél kimutatható kismértékű elmozdulás az emancipációt preferáló értékrend irányába. Az élettársi kapcsolatban élők nők esetében nem a konzervatív értékrend túlsúlya tapasztalható, hanem a két értékrend azonos arányú elfogadása. Az alap-, közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező férfiak végzettségi szintjüktől függetlenül erőteljesen tradicionális beállítottságúak, míg a diplomás nők azonos arányban képviselik az egyik és a másik értékrendet.

Az értékrend és a munkamegosztás – a párok férfi vagy nőtagja által, esetleg közösen elvégzett háztartási munkák száma – között is kimutatható kapcsolat. Ez az összefüggés Európa keleti felében gyengébb, nyugati felében viszonylag erősebb. Ha akár a férfira, akár a nőre tradicionális beállítódás jellemző, ez minden vizsgált országban a nők nagyobb fokú háztartási munkavégzésével és a közösen végzett feladatok alacsonyabb arányával jár együtt. A konzervatív értékrendet valló férfiak Németország nyugati felében és Franciaországban több házimunkát végeznek, mint emancipáltabb társaik, míg a tradicionális beállítottságú nők esetében a férfiakra inkább kisebb mértékű feladatvállalás jellemző. Az emancipált beállítódást valló nyugat-európaiak esetében a nők munkaterhelése alacsonyabb. Ezt Németországban inkább a közösen végzett tevékenységek magasabb aránya ellensúlyozza, míg Franciaországban az emancipáltabb férfiak is nagyobb részt vállalnak a háztartási teendőkből. Magyarországon, Németország keleti részén és Oroszországban nincsen összefüggés a nők emancipált értékrendje és az általuk végzett munkák száma között. Érdekes módon Magyarországon a nők csak akkor látnak el kevesebb házimunkát, ha párjuk az átlagosnál egalitáriusabb értékrendet képvisel.

5. Következtetések

A háztartási munkák túlnyomó többségét a vizsgált országok mindegyikében a nők végzik. Különösen magas a nők részvétele az olyan naponta elvégzendő, rutinszerű feladatok esetében, mint a főzés, a mosogatás és a takarítás. A nők leterheltsége azonban a férfiak szerepvállalásának mértékétől

függően országonként eltérő képet mutat. Kérdés, hogy milyen tényezők befolyásolják a férfiak szerepvállalását, milyen okokra vezethetők vissza az egyes országok között tapasztalt, olykor igen jelentős különbségek.

A gazdaságilag aktív nők aránya az egyes országokban többé-kevésbé azonos. Hook (2006) elmélete tehát, miszerint a nők gazdasági aktivitásának makroszintű emelkedése önmagában növeli a férfiak otthoni aktivitását, esetünkben nem látszik igazoltnak. Nem mutatható ki összefüggés az egyes országok történelme, a nők aktivitási története és a háztartási munkamegosztás között sem. Magyarországon, Oroszországban és Németország keleti régiójában a nők munkába állítása azonos módon és közel azonos időben következett be. A kétkeresős családmódelről felülre vezető, anyagi kényserrel kiegészített megvalósítását mindhárom ország elszenvedte, mint ahogy elszenvedte a kilencvenes évek elején lezajlott gazdasági-, politikai változások hatására elbizonytalanodott munkaerőpiacot és a megjelenő munkanélküliséget is. A hasonló politikai, gazdasági, társadalmi és ideológiai múlt ellenére a nemi szerepek igen eltérően alakultak. A kelet-német nők családi, háztartási szerepvállalása jobban hasonlít az alapvetően más történelmi utat bejárt francia asszonyokéhoz, mint a magyarokéhoz vagy az oroszokéhoz. Az empirikus vizsgálat adatait elemezve arra a következtetésre jutottunk, hogy az országok közötti azonosságok és különbségek alapvetően az értékrendek terén tapasztalható hasonlóságokra és eltérésekre vezethetők vissza. A kelet-német férfiak és nők emancipált értékvilága, közel azonos értékrendje magyarázza a háztartási feladatok egalitáriusabb megosztását, a férfiaknak az átlagnál nagyobb mértékű szerepvállalását. A francia családkorlatnál tapasztalt viszonylag kedvező munkamegosztás ugyancsak a párok emancipáltabb beállítottságára vezethető vissza.

A magyar társadalom a nemek közötti hagyományos szerepmegosztást tartja kívánatosnak és elfogadhatónak. Ezt jelzi, hogy a tradicionális szerepfelfogással összefüggésben a magyar nők végzik a legtöbb házimunkát a férjek szerény részvétele mellett, és a munkamegosztásból származó konfliktusok gyakorisága éppen a magyar családokban a legritkább. A családi munkamegosztás tekintetében legkedvezőbb helyzetben a diplomás nők vannak; a feladatmegosztás ezekben a családokban a francia diplomás családok gyakorlatával azonos.

Miként értékelhetjük a vizsgálati adatok alapján kirajzolódott képet? Pozitívabb jelzővel minősíthetők az emancipált társadalmak, mint a hagyományos értékrendet vallók? Kétségtelen tény, hogy Európa északi és nyugati részén a társadalmak a hagyományosabb szerepfelfogástól jutottak el az emancipáltabb felé, ami ily módon egyfajta haladásként értelmezhető. Napjainkban ugyanakkor egyre erősödnek a kételkedő, figyelmeztető hangok, amelyek az egyenjogúsítás túlhajszolásának, a nemi szerepek összerosódásának férfiakat és nőket egyaránt érintő veszélyeire hívják fel a figyelmet.

Hogyan értékelhetjük a magyar társadalom meghatározóan tradicionális beállítottságát? Az értékelés maga is értékrendi kérdés. Mondhatjuk, hogy a

magyar társadalom ötven-hatvan évvel elmaradt a fejlődésben, de mondhatjuk azt is, hogy a magyar családoknak sikerült nagyon fontos, kiveszőben lévő értékeket megőrizni és átmenteni. A magyar nők az átlagnál nagyobb szerepet vállalnak a család működtetésében, a családi élet megszervezésében. Ez kétségtelenül több leterheltséggel és felelősséggel jár, de ugyanakkor emocionális többletet is jelent, erősíti a fontosság-tudatot, a nélkülözhetetlenség érzetét. Erre vezethető vissza, hogy a hagyományos értékrendben gondolkodó nőket kevésbé viselik meg a munkahelyi problémák, kudarcok, vagy akár a nyugdíjas létbe való beilleszkedés, míg a férfiak mind a nyugdíjazást, mind a munkahelyi nehézségeket nehezebben élik meg. Végső soron tehát a hagyományos értékrend a nő számára számos előnnyel bír, talán nagyobb stabilitást és védeltséget jelent, de korántsem kérdőjelezi meg egyenjogúságát, emancipált voltát. Az emancipáció nem csak a „ki mosogat” kérdésen múlik!

Irodalom

- Blaskó Zs., 2006: Nők és férfiak – kereső munka, házi munka. KSH NKI Kutatási Jelentései, 82. sz., Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Christel, A., 2006: How is the time of women and men distributed in Europe. Statistics in Focus, Populations and Social Conditions, 4. Luxembourg: Eurostat.
- Ciabattari, T., 2004: Cohabitation and housework: The effects of marital intentions. *Journal of Marriage and Family*, vol. 66, no. 1, pp. 118–125.
- Cooke, L. P., 2007: Persistent policy effects on the division of domestic tasks in reunified Germany. *Journal of Marriage and Family*, vol. 69, pp. 930–950.
- Fuwa, M., 2004: Macrolevel gender inequality and the division of household labour in 22 countries. *American Sociological Review*, vol. 21, pp. 23–41.
- Hook, J. L., 2006: Man's unpaid work in 20 countries 1965–1998. *American Sociological Review*, vol. 71, pp. 639–660.
- Kapitány B., szerk., 2003: Módszertan és dokumentáció. Az adatfelvétel ismertetése. KSH NKI Műhelytanulmányok, 2. sz. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Matysiak, A.–S. Steinmetz, 2006: Who follows whom? Female employment patterns in West Germany, East Germany and Poland. MZES Working Papers 94., Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung.
- OECD, 2008: OECD Factbook 2008: Economic, environmental and social statistics. <http://titania.sourceoecd.org/pdf/factbook2008/302008011e-06-01-01.pdf>. (Letöltés dátuma: 2008. nov. 2.)
- Pongrácz T.–S. Molnár E., 1994: Kisgyermekes apák és anyák szülői, családi attitűdjei négy európai országban. KSH NKI Kutatási Jelentései, 52. sz., Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Vikat, A. et al., 2007: Generations and Gender Survey (GGS): Towards a better understanding of relationships and processes in the life course. *Demographic Research*, vol. 17, no. 14, pp. 389–440.